DOCUMENT PENTRU ISTORIA LITERARĂ. CĂRȚILE LUI SERGIU FILEROT

LOREDANA CUZMICI [*]

Cel mai cunoscut portret al lui Sergiu Filerot (1921–1989) apare în *Viața ca o pradă* a lui Marin Preda: un individ de o rară generozitate, care a plătit cu închisoarea adeziunea la stânga exprimată în creație literară atunci când o astfel de adeziune însemna opoziție, în primii ani ai celui de-al Doilea Război Mondial: „L-am revăzut pe Sergiu Filerot după război. Arăta neschimbat, ca şi Bezuhov, cu care semăna şi la chip, şi la impulsul care îl determinase să se vâre singur în mecanismul orb al represiunii, scăpase, ca şi eroul tolstoian, ca prin minune din fața plutonului de execuție..." (Preda 1977: 300).

Cu diverse alte ocazii, Preda va tot risipi encomioanele în privința acestui confrate, numindu-l chiar „erou" al generației războiului şi surprinzându-i o atitudine cât se poate de teribilist-avangardistă din timpul detenției, pe care însă Filerot nu o confirmă până la capăt, punând pe seama imaginației prozatorului anumite detalii: „Țin minte ca acum: se ținea cu mâinile de gratii şi ne vorbea, mândru de isprava lui: «Ce faceți, bă?» Nu era deloc speriat" (*Marin Preda*: 529–530). Fragmentul este semnificativ nu neapărat pentru adevărul sau neadevărul lui, cât pentru felul în care se raportau ceilalți la o asemenea experiență pricinuită de cuvintele aflate în libertate politică.

Interesant e că în regimurile ulterioare, care ar fi trebuit să-i fericească existența, de Sergiu Filerot nu se va mai auzi prea mult. Scrie în diverse publicații în anii febrili ai instalării comunismului, propovăduind revoluția culturală care să tragă după ea, ca o avangardă autentică, întreaga societate[1]. În plus, dispare chiar în

[*] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", bd. Carol I, nr. 11, Iaşi, România.

[1] Articolele sale cu tează sunt scrise mai puțin retoric decât textele poetice şi multe idei amintesc de programul revistei „Albatros", pe care a sprijinit-o financiar, idei ca cea din „Victoria", 1944: „Scriitorul îşi regăseşte adevărata substanță; nu acceptă înstrăinarea de tovarăşii de societate (prin morbida şi asociala izolare de până acum) care denotă spirit de snobism sau reacțiune. [...] Poetul [...] trebuie să coboare în arenă, să ia contact strâns cu viața. [...] Cei care au trasat drumurile poeziei realiste peste hotare sunt Verhaeren, Walt Whitman, Rilke, poeții sovietici. Sentimentalismele ieftine, fade, trebuie să dispară. În fața poetului trebuie să conteze mai mult 100 000 de tovarăşi de viață decât el însuşi". Nu putem să nu remarcăm scrupulozitatea acestui număr... Continuăm: „Dacă cineva va căuta să

ALIL, t. LV, 2015, Bucureşti, p. 207–218

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

1989, anul în care alți revoluționari vor intra zgomotos pe scena sociopolitică, trăindu-şi astfel întreaga viață sub cerul unei ideologii aparent identice aceleia pe care a promovat-o, *aparent* pentru că aluzii timorate la dezamăgirea provocată de comunism se pot ghici printre rândurile din cele două volume care-i înregistrează numele, *Vitrină veac XX* şi *Reîntâlniri*. Referindu-se la episodul detenției din timpul războiului – „Evenimentele mă surprinseseră, atunci, complet nepregătit, necălit, plutind cu inocență şi bună-credință în visuri de viitor; de aceea şocul fusese puternic, aproape mortal" (Filerot 1985: 82) –, Filerot îşi anticipează involuntar şi altfel de „surprize". Față de „atunci", autorul matur din anii comunismului consacrat va fi *pregătit*, *călit*, vindecat de *inocență şi bună-credință* şi, în concluzie, va tăcea.

Ca o ironie a sorții de marginal, Emil Manu îl înregistrează ca decedat în prima ediție a cărții sale despre generația războiului, fapt care contribuie, într-o oarecare măsură, la întoarcerea autorului pe rampa literară, doar că spre senectute şi doar cu amintiri legate de tinerețea tumultuoasă. Ne putem întreba de ce nu a mai scris poezie propagandistică după 1947, cu un asemenea dosar superlativ care i-ar fi deschis toate porțile editurilor. Ar fi putut deveni un important purtător de stindard realist-socialist, cu recompense pe măsură, dat fiind curajul său din perioada ilegalității mişcării comuniste. Din păcate, autorul nu ne mai poate răspunde, iar datele despre el sunt puține. Putem specula, desigur, că, dacă în cazul regimului antonescian opoziției i se mai permitea să se manifeste într-o formă sau alta, probabil că omul trecut printr-o nemiloasă experiență politică ajunsese să înțeleagă de-a lungul regimurilor ulterioare că retragerea de pe scena publică era cea mai bună soluție pentru a evita un alt dezastru personal. Foarte sugestivă în acest sens se dovedeşte o amintire „comentată" a lui Preda cu privire la arestarea lui Filerot: „Mă aşteptam, de la o zi la alta, să fiu ridicat de-acasă, sau toți împreună să fim arestați la redacție. Fiecare avea la el volumul lui Filerot, probă sigură a adeziunii la conținutul lui. Firește, gândeam, chiar la moarte n-aveam să fim condamnați, dar nici ieftin n-aveam să scăpăm. Porneam de la gândul că, torturat, Filerot spusese la anchetă cui îi mai dăduse el volumul. Sau chiar dacă nu spusese şi nu fusese torturat, anchetatorul, fără să fie prea abil, avea să caute în jurul arestatului şi să afle foarte simplu cine îi sunt prietenii. Zilele treceau însă şi nu ne aresta nimeni. Mulți ani mai târziu, prin '57 sau '58, am înțeles de ce. Mecanismul represiunii lui Antonescu nu era bine pus la punct. Nu era, adică, rodat. *A aresta pe toată lumea care era prietenă cu condamnatul era o subtilitate la care acest mecanism încă nu ajunsese*" [subl. n.] (Preda 1977: 300). La această „subtilitate" va ajunge regimul ulterior, fie cel dejist, fie chiar cel ceauşist, cu pretenții de renunțare la represiune.

---

reproşeze că nu prea exaltă, probabil, mirosul unei pure «artă pentru artă», trebuie să răspundem împreună cu Tennyson că nu putem cunoaşte altă artă decât «arta pentru om». Iar scriitorului proletar al timpurilor noi îi incumbă rolul de constructivist, pe plan poetic sau economico-social, al timpurilor de viitor apropiat" (Simion (coord.) 2010 I: 88)). În aceeaşi publicație, va denunța „somnul reacționar" al poeților care nu se înscriu în lupta de clasă, țintind spre *Kalendele* coordonate de Streinu (*ibidem*: 96). Până şi când recomandă epurarea unora, ca de exemplu a lui Alexandru Marcu, o face cu argumentele vremii şi fără părtinire (în „Victoria", decembrie 1944, apud *ibidem*: 121).

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

Puținele texte beletristice din perioada comunistă ce sunt inserate în unicul volum apărut abia în 1982 au o cu totul altă turnură. E posibil ca Sergiu Filerot să fi înțeles diferența dintre dictaturi, surprinsă, de pildă, în studiul lui Constantin Pricop despre literatura postbelică: „Timp de secole, literatura fusese rezultatul unor inițiative individuale. Chiar atunci când avea de înfruntat cenzura, până a ajunge la ea, scriitorul era liber să decidă ce şi cum creează. Cenzura era aplicată rezultatului unei munci în libertate. Acum unui creator i se pune de la început în vedere că nu poate scrie/nu poate gândi decât într-un singur mod; mai mult, că nu are voie să facă altfel. Trebuia să accepte rețetele de gândire" (Pricop 2005: 54)

Volumul *Om* fusese astfel „rezultatul unei munci în libertate", pe când în *Reîntâlniri* se văd deja „rețetele de gândire". Se pare apoi că date esențiale din biografia sa au fost împrumutate de Ion Caraion – cel puțin aşa susține Doina Jela (2005: 205–206), cu explicațiile de rigoare în volumul destinat memoriei Ecaterinei Bălăcioiu, *Această dragoste care ne leagă* –, mai exact în privința condamnării la moarte comutate ulterior în ani grei de închisoare şi muncă silnică. Filerot devenise un fel de model de scriitor angajat în lupta împotriva tiraniei pentru mai tinerii „albatrosişti", cărora li se va alătura ulterior şi autorul *Cântecelor negre*. Deținutul socialist va fi în cele din urmă eliberat şi trimis disciplinar pe front. Cert este că acest curaj literar şi civic, exemplar, a făcut posibilă intersecția cu marile nume ale generației războiului: Preda a fost ajutat financiar în tinerețea lipsită de mijloace, Geo Dumitrescu scoate placheta *Aritmetică* datorită lui, Tiberiu Tretinescu are parte de singurul volum publicat de asemenea grație generosului secretar de la Tiparul Universitar. Mai mult, istoria apariției revistei „Albatros" a fost într-o bună măsură isprava sa, deşi nu va face parte niciodată din caseta redacțională[2]. Filerot rămâne un scriitor eşuat, cu o biografie dramatic accidentată, ca a multor congeneri, cu un debut uitat sub alt pseudonim în „Jurnalul literar" al lui Călinescu, cu studii superioare amânate din pricina vremurilor şi, nu în ultimul rând, cu un volum de poeme care merită recitit pentru a simți temperatura greu suportabilă a epocii.

Om/Vitrină secol XX. Poemele-invectivă ale lui Sergiu Filerot

Cititorul actual îşi va stăpâni cu greu rictusul parcurgând două expresii cu o nefericită istorie semantică ce apar pe primele pagini din *Vitrină secol XX*, în dedicație şi în lămuririle introductive: „un om între oameni", respectiv „exploatarea omului de către om". Fără a cunoaşte detalii din biografia lui Sergiu Filerot riscăm să dăm o notă proastă unui volum care a reuşit să enerveze bine regimul din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, încât mai ales din această pricină, dar nu numai, merită atenția noastră.

Deşi interzisă, cărțulia din 1942 a fost totuşi împărțită prietenilor, într-un samizdat potrivit conținutului. Preda, de pe atunci cu un acut simț al istoriei, va

[2] „[...] beneficiam de tarife neoneroase şi înlesniri de plată acordate din solidaritate colegială de Gh. Niculescu, secretarul întreprinderii, cunoscut sub pseudonimul Sergiu Filerot" (Al. Cerna-Rădulescu, în *Marin Preda*: 159).

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

scrie în anul respectiv pe coperta exemplarului său, un „document pentru istoria literară" referitor la detenția autorului. Povestea exemplarului cu pricina, mai precis a circulației lui, e aproape un subiect de proză scurtă: pierdut de Preda, va fi cumpărat de la un anticariat de scriitorul Petru Vintilă şi astfel va fi reactualizat şi documentul cu pricina al viitorului mare romancier, din care spicuim: „Omul, adică el, Sergiu Filerot, a fost arestat, iar celălalt *Om*, adică volumul cu poeme, confiscat, adică ars, pus pe foc. Documentul constă în faptul că o poezie mare, cu respirație de epocă şi frământări specifice unei schimbări de veac, este primită în felul cum am spus" (Filerot 1982: 13–14).

La condiția *Omului* se adaugă şi cea a volumului *Libere*, volum de poeme în proză definitiv pierdut, distrus înainte de broşare. Şi *Om* fusese respins inițial, dar Filerot i-a retrimis manuscrisul lui Mircea Streinul, printr-un prieten comun, şi, astfel, va primi ştampila favorabilă fără vreo lectură făcută de acelaşi funcționar care facilitase şi apariția „Albatrosului". La foarte scurt timp de la răspândirea în librării, cartea va fi confiscată, restul exemplarelor, blocate şi autorul, arestat.

De asemenea, pierdut este şi un volum datând din 1941, *Încrustări în gând*, făcând parte din acelaşi proiect editorial cu *Aritmetică* de Felix Anadam/Geo Dumitrescu şi *Vergu Ocu* de Tiberiu Tretinescu, de negăsit astăzi probabil din pricina tirajului.

Reîntâlnindu-se peste ani, Preda îi va propune lui Sergiu Filerot să reediteze *Om* şi astfel apare, în 1982, *Vitrină secol XX* la Cartea Românească. Ca în cazul mai tuturor volumelor tratate agresiv de cenzură, „biografia" cărții tinde să copleşească valoarea efectivă care, vom vedea, se menține pe o linie modestă, dar în nici un caz îmbolnăvită fatal estetic. Avem, în fond, de-a face cu o literatură de avangardă cât se poate de specifică. De data aceasta, opinia lui Marian Popa este pertinentă: Filerot este un exemplu de scriitor proletcultist (şi nu realist socialist), cu toate pancartele ideologice la vedere, un „bogdanovist", nu un „jdanovist".

Prefața în versuri, adaos cu ocazia reeditării de peste decenii, poate figura ca un imn al generației: „Cel mai frumos cântec din viață/ l-am ascultat în subteranele deceniului Cinci" şi justifică entuziasmul lui Preda referitor la volumul interzis: „Era într-adevăr subversiv, versuri *tari* [subl.a.] despre războiul pe care îl duceau armatele noastre, prin care poetul exprima presentimentul dezastrului final: ne înhămasem la un car străin, care avea să se sfărâme, al lui Hitler, şi muream zadarnic pe întinse pustiuri de zăpadă şi sârmă ghimpată. În 1942, când zeul războiului părea să fie de partea lui Hitler, starea aceasta de spirit a lui Sergiu Filerot ne uimi pe toți" (Preda 1977: 297).

Placheta *Om*, inclusă în volum, alături de alte cicluri reduse cantitativ, anterioare sau ulterioare, debutează cu poemul omonim, cam confuz, fără a fi abstract, suferind de un uşor verbiaj provocat şi de rima cu orice preț, de neologismele prețioase pe alocuri, de metafore facile (afecțiuni ale multora dintre poeme, de altfel, probând faptul că ținta versurilor-pamflet nu era în primul rând estetică). Textul reprezintă o antropogeneză, înfățişând ființa umană dinaintea conştiinței, contaminată retroactiv de materialism dialectic – „În văgăuna nopții, beția focului sacru/ n-o oficia pe-atunci nici însuşi dracu';/ molecula, nemodelată

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

nici ea pentru Pământ,/ rătăcea, vagabondă, stingheră şi fără sfânt" – şi chiar protopoetul: „Omul privea naiv circumflexul sistem planetar/ şi îngăima, prometeic, câte-un murmur solitar/ erupt greoi ca un metaforic, primitiv semn/ al artistului de peste milenii, – mai demn" (Filerot 1982: 19).

Filerot îndrăzneşte demitizări culturale care şi astăzi ar putea fi riscante – şi iată cum în *Don Quijote* diminuează aura de noblețe a celebrului personaj: „Omul placid, suflet limitrof, Don Quijote,/ piramidă de credințe puerile, bigote", suferind de „tendința de ascensiune pe donjon în gând,/ emfatică pretenție de atom plăpând", pentru ca, în cele din urmă, să avem parte de un vers concluziv dezbrăcat de stângaci potrivitele rigori metrice în care idealismul e tratat cu cinism realist: „Şi Don Quijote însuşi redevine un inform atom..." (*ibidem*: 22–23).

Dominanta poeziei sociale include exemple ca *High-life* („Între ziduri drepte de cenotaf înviorat/ stă omul, să consume beat, autorizat..."), o acuză la adresa burghezilor bonvivanți din mijlocul cărora s-a născut nazistul: „Iată Omul, vertical zoologic exemplar,/ energumen vorbăreț cu machiaj circular,/ cu conținut caudal şi cefalic vid,/ străpungeri vizuale într-un cod arid,/ – şablon concret pentru un Om actual/ geometric conturat ca un corp de femeie, venal" (*ibidem*: 24–25).

În epoca noului umanism de tip arian, Filerot scrie o *Despărțire de om* în care prozaizează şi oralizează în stil avangardist, polemizând cu „supraomul" fascist impus ca model de conjunctura politică: „Tu, cel de colo cu numele Om,/ ia-ți moştenirea de vertebrat înaintat şi pleacă. [...]// Ai sângerat conştiințele prietenilor mei/ de asemenea cu numele de oameni/ şi ai încercat, poruncitor şi ostil, peste ei/ mărinimia negurilor de apocalips/ să sameni.// Pentru toate brațele în ghips/ şi viețile zdrumicate, tot ei/ îți poruncesc să pleci/ tu, cel de colo, cu numele Om şi ochii reci" (*ibidem*: 26).

Urmează, în logica evoluției istorice, poemul *Muncitor*, care surprinde „ridicarea" omului de la exemplar zoologic dornic să forțeze selecția naturală, la ființa harnică, rezultând implicit o nouă definiție ce se va fi dovedit ulterior foarte eficientă şi bună de pus în practică: omul – animalul care robotește. În ciuda tematicii preamărind „lupta de clasă", poezia este mai reuşită în ansamblul ei decât celelalte, vecină ca tonalitate şi reprezentare cu poemele-autoportret ale lui Dimitrie Stelaru: „Am izbutit astăzi să mâncăm şi noi, ăştia, o pâine./ Nu pot să neg că era roşie de sânge şi deci cu atât mai bună/ dar, nu ştiu cum, mi-am mânjit fața de câine/ bătut şi cineva mi-a zvârlit epitetul de *criminal*/ ca un simplu răsărit de lună.// [...] Mi-e presărată amintirea de muncitor resemnat/ cu vestigiile craniilor calcinate de vreme ale *ălora* –/ strămoşii mei/ cu graiul fometos şi priviri şterse de ochi mat" (*ibidem*: 27).

Rechizitoriul omului majusculat de fasciști este însoțit şi de atacuri la adresa supraomului cultural, de pildă în *Foame*: „Eu, prietene antropoid,/ dincolo de zarea *Iliadei* şi a *Amantului Doamnei*/ *Chatterley*/ şi în afară de caietul în care vorbesc despre un bolid,/ rumeg neputincios necesitatea agrestă/ şi umilitoare de a devora o modestă/ tidvă a unui mai puțin antropoid/ stupid.// Rânjesc alveolele înnegrite ale bietului şerb.// Să mai vorbesc de Knut Hamsun sau – în antiteză –/ de acolitul său acerb,/ prietene antropoid/ cu ochiul totdeauna sălbatic şi avid/ de meterez?" (*ibidem*: 31).

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

În ierarhia umanului specifică epocii, *Rob* gâlgâie de ideologie roşie, inclusiv de aluzia la „opiul popoarelor”: „Eu, Homunculus, ca orice dobitoc, înflăcăram caduca/ prejudecată de menținere a piedestalului Omului obez”; „Pumnii, spre dâmbul/ stăpânului, îndreaptă gloata”; „Jaz, foxtrot şi dans oriental.../ Streptococi şi obraz pal...// Obscur şi micşorat sufleteşte, el/ dă dracului munca, patronul şi Omul.../ E de domeniul obezității somnul/ iar foamea e lanțul cu care cel de sus, mişel,/ (el încă mai crede, naiv, în Domnul)/ îl robeşte fratelui vitreg, tot Omul...” (*ibidem*: 32).

Ba chiar putem citi şi un exercițiu demitizant mai explicit la adresa învățaților, în răspăr cu foarte cunoscutele portrete literare ale lui Goga – în *Apostol*, portretul bogatului cu duhul are parte de tuşe groteşti: „domnul cu ochelari”, „râtul porcin de conferențiar”. Acuzat că ignoră neştiința celorlalți şi că nu le întinde o mână de ajutor fără o remunerație exagerată, „învățătorul” îşi trădează menirea şi e „pedepsit” estetic: „Aşa cum e el, cu sistem ingenios şi creier suculent,/ ar putea alina durerile fraților întunericului pradă” (*ibidem*: 33). Mitul alfabetizării universale capătă, aşadar, expresie poetică.

Ultimul poem din ciclu are un titlu-manifest – *Pentru un om al evului nostru* – şi dezvoltă registrul antiacademic al avangardei: „Eşti Omul evului nostru, desigur,/ şi-ți place să-ți etalezi, singur,/ câteva benzi multicolore (uneori însângerate) de aşa/ zisă cultură.//[...] Am încercat de multe ori să mă împrietenesc cu tine,/ Om al evului nostru, dar nu ştiu cine/ – poate altitudinea picioarelor tale/ sau mefiticul tău corp blindat în zale –/ m-a făcut să renunț” (*ibidem*: 35).

Poetul se declară duşmanul „evului de blindaj şi civilizație”, „duşmanul întunecosului hău/ al secolului nostru”. Textului îi va corespunde *Pentru omul de pretutindeni de mâine*, scris în 1942 şi cuprins într-un alt ciclu, un nou manifest în care se face referire la pseudo-oameni şi la viitorismul atât de proslăvit în imaginația revoluționară: „vei pregăti balsamul şi tămâia/ ca să conservi mumia/ războiului” (*ibidem*: 66–67). Textul aminteşte de *Caragiale în vremea lui* al lui Camil Petrescu, în care autorul împarte umanitatea din text, la comandă politică, în „oameni” şi „neoameni”. Sergiu Filerot însuşi, în *Pentru omul de pretutindeni de mâine*, indică o nouă categorie, a „pseudo-oamenilor”, variații ale microbului „omului nou”.

Al doilea ciclu din volum – *Vitrină secol XX* – făcea parte, de asemenea, din placheta interzisă în 1942. *Scamator veac XX* este un poem antirăzboinic, amintind *Antirăzboinicele* lui Dimitrie Stelaru, dar cu o țintă umană cât se poate de reperabilă istoriceşte: „Scamator înşelător şi nebun,/ ne amăgeşti cu fraze sentențioase şi câte-un tun/ tot atât de favorabil şi multicolor prezentat/ ca orice lucru inoportun.// Hei, omule de jos,/ tu nu pricepi că trebuie să rămâi îndobitocit?/ tu nu trebuie să ai cunoştințele Scamatorului botos;/ îți ajunge, în definitiv, o ftizie şi un trup îmbătrânit” (*ibidem*: 39–40.

Aluziile la politica antonesciană de pe baricadele opoziției se întețesc: „Mai spune câteodată, acelaşi scamator, de asemenea/ sentențios şi senil,/ câteva versuri cu «vitejie» şi – implicit – «înainte»/ pe care ni le dă şi nouă, celor de rând, să le declarăm/ viril/ şi să mergem – desigur – tot înainte! înainte!// Astăzi, un Scamator

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

veac XX înşiră pe câmp/ jucăriile la modă: soldaţi, hoituri şi mitraliere/ şi râde, râde sarcastic şi batjocoritor de omul tâmp/ care-i priveşte, veşnic nepriceput, înşelăciunile şi aude/ canoniere" (*ibidem*). Din vituperaţiile în versuri se mai pot desprinde imagini precum aceea a oamenilor şi tancurilor, transformaţi în jucării inedite, „purtătoare de tunică şi lipsite de minte" – soldaţii de plumb, oamenii-marionete: „Acţionează prompt şi docile/ mii de marionete/ imbecile/ şi bete" (*ibidem*).

În *H*, iniţiala cuminte indică foarte vizibil marele nume al momentului, Hitler, care beneficiază de un portret în opoziţie cu „geniul creator al lumii noi", cum apărea în comunicatul antonescian de îndemn la războiul de reîntregire: „Încerci, Om al iureşului veacului de-acum,/ să lupţi cu Dracul (dacă este) şi cu Dumnezeu (care nu/ mai e imun!...)/ Erou plural şi incoerent,/ gloata te mai ascultă încă, bovin şi prudent" (*ibidem*: 45–46).

Alte titluri, precum *Cântec de fier*, anticipează o direcţie lirică dezvoltată superior estetic de Ion Caraion: „Semenul meu cu creier nebun şi braţe de fier/ îşi scaldă motoarele în ulei – standardizat – de sânge./ Angrenajul roţilor plânge/ şi duduie pagini de romancier.// Cântecul de fier/ om după om înfrânge...// Uniform şi încet se stinge/ conştiinţa Mecanicului Suprem.../ roţile continuă să se învârtească şi gem...// Geme scheletul de fier fără cer/ şi Omul plânge/ în ritmul ce nu se mai stinge/ al cântecului de fier...// Şi sânge... mereu sânge..." (*ibidem*: 47–48).

Poemul *Sârmă ghimpată*, care ar fi dat şi titlul unei visate plachete colective de versuri a celor adunaţi în jurul revistei „Albatros", anunţă, de asemenea, o poezie politică referitoare la războiul crud care devine un prilej pentru orori şi pentru viziuni oraculare cu „eroi" şi „asasini" nediferenţiaţi: „Hotarul înfrângerii e depărtat, dar rămâne hotar./ Ne strecurăm monoton prin foc, în ritm sardanapal./ Alambicăm gândurile înşelate legal şi – se zice –/ necesar,/ apoi, cu fierul tăios şi rece, de asemenea universal legal,/ fără convingere sau cu, zdrobim orice stăvilar" (*ibidem*: 49).

Găsim în volum chiar şi versuri pe teme de istorie literară, metatexte menite să descrie aventura acestui volum simbolic al generaţiei războiului. Astfel, *Postfaţă la „Om"* – datată Jilava 1943 – are ca subiect liric „poemul ostracizat": „Poemul a ieşit. Zice-se, insolent/ (ca omul care mi l-a sugerat)./ L-am cioplit cu barda imprudent/ însă ţăpligile s-au făcut scrum/ izbind statuia/ celui ce ne-nvăluia în foc de artificii şi fum", acest om numit într-un text datând din închisoarea Jilava, 1942, „negustor de iluzie sângeroasă şi gând fratricid" (*Marfă secol XX – ibidem*: 77–78).

Şi, desigur, nu puteau lipsi răbufnirile antiliterare în acord cu spiritul vremurilor; în *Poem transcris*, datând din 1947, saturaţia de cuvintele inexacte îndeamnă la distrugerea creaţiei şi înlocuirea ei cu exprimarea fadă şi rece: „Poemul acesta l-am mai scris odată./ Dar adevărul era prea trist./ Şi poemul a fost de asemenea trist./ De aceea, m-am sculat noaptea, am căutat în caiet/ poemul şi l-am rupt" (*ibidem*: 55–56). Atmosfera opresivă şi insuportabilă este surprinsă în tonurile bacoviene din *Altfel*: „Orizontul se apropia, se stingea ucigător în jurul frunţii", nelipsind obsesia cercului sociopolitic prea strâmt: „În fiecare om se

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

năştea o marionetă./ Lumea întreagă – lume de jucării – se micşora cât o vignetă" (*ibidem*).

Poemele lui Sergiu Filerot pot fi citite şi ca micronaraţiuni în versuri, un jurnal de campanie impusă, dar şi ca poezie propagandistică, discursivă, construită pe antiteze banale între un azi nedrept şi un mâine triumfător şi cuprinzând motive ce vor ajunge ulterior obligatorii în reţetarul realist-socialist, precum obsesia pâinii, lumea închisorii, apocalipsa războiului („abatorul măcelăriei planetare" cu oameni-îngrăşăminte pentru culturile viitoare). Şi totuşi, spre deosebire de producţiile realist-socialiste ulterioare, aceste poeme, care nu au deloc pretenţia vreunei finalităţi estetice (în *Autobiografică* se confesează explicit în acest sens), se dovedesc mai viabile decât ne-am aştepta şi pot fi considerate un model de poezie agitatorică în sens proletcultist.

În ecuaţia logică a unor astfel de teme se ivesc şi partiturile avangardiste mai recurente, precum neputinţele reveriei poetice, devenite inactuale, încât în *Rânduri despre libertatea de ieri*, biata lună iese iarăşi feştelită, confirmându-şi statutul de... astru burghez, de lux: „N-am consimţit niciodată să mă robesc nopţilor cu lună./ Oricum ar fi ea, întunecimea trebuie s-o urâm./ O lună, oricât de poetică, n-a desfiinţat niciodată mizeria/ şi n-a oprit niciodată şomerul să se spânzure de creanga/ vreunui salcâm" (*ibidem*: 74–76).

Regăsim răspărul negativist şi în *Statică lunară*, de asemenea cu adaosuri ideologice: „Luna,/ ciozvârtă otomană spânzurată oblic de cer,/ îşi aranja muieratic cununa/ spuzită indecent şi îmbelşugat cu rugină de fier/ tot din cer.// Nimbul urzicat stăpânea modern şi simbolic/ înălţimea eterată prin propovăduirea Poetului apostolic/ spăimântat de cataracta oculară a astrului ceresc./ Cântam nebuni şi priveam neputincioşi cum cresc/ (zănatic şi neordonat ca într-o junglă africană)/ antenele aceluiaşi poetic corp ceresc" (*ibidem*: 88–89).

Nici soarele nu scapă de coborârea din cerurile poetice ideale, pentru că Sergiu Filerot, deşi, subliniindu-şi condiţia modestă de secretar de tipografie revoltat împotriva timpurilor, exersează şi valorificarea practică a lecturilor contemporane: „Soarele/ şi el, deşi prea mult poetizat/ (aproape abstractizat)/ a devenit, atunci, concret" (*Înfometat – ibidem*: 69–70).

Inactualitatea temelor poetice de odinioară va reapărea în *Autobiografică*, datată 1942, sugerând că ficţiunea neagră, de tip distopic, a fost depăşită de realitate: „Hamsun agoniza în braţele *Foamei*.../ Nu înţelegeam de ce unii scriu tomuri despre tristeţile... toamnei" (*ibidem*: 64–65) şi rezultă artistul vremurilor noi, cu toată armătura de rigoare: „Omul/ cu creierul spongios înfometat de ideal/ a aşezat armatele spiritului critic/ pe poziţiile strategice ale ordinii sociale./ Insaturabil,/ nu-i este suficient idealul de rând;/ orice cuvânt/ este expresia directă/ a idealului tangibil înfipt în pământ" (*Înfometat – ibidem*: 69–70).

Un alt ciclu se intitulează *Antidot pentru ieri* şi dezvoltă, de asemenea, compoziţii cu personaje şi scenografie pe măsură, incluzând texte despre marginalitatea politică – *Proscris*, *Însemnare din celulă* etc. şi manifeste cu tentă autobiografică: „Descompunerea veacului-cadavru începuse..." (*Serată*), „cadavrul

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

îmbălsămat al veacului XX", „libertatea cartelată" pe care poetul cetății, orgolios, o reclamă în numele tuturor dar primeşte, în schimb, cătuşe: „...ani muncă silnică./ Osânditului, pentru fiecare lozincă/ sădită în mințele golanilor,/ de glezne i se va bate/ verigă lângă verigă,/ spre-aducere aminte zilnică/ de... Libertate" (*ibidem*: 74–76). Triumful maselor devine temă centrală: „Şi iată:/ atotputernic,/ trupul gigant al mulțimii se-nalță din țărână" (*Rânduri despre libertatea de ieri – ibidem*), pentru ca victoria să se întrezărească şi socio-politic şi estetic în *Cătuşe de aur* din 1946: „Cântecul omului adevărat/ a zăcut în noi, stâlcit sub putregaiul veacurilor, necântat./ Viețile s-au întretăiat tumultuos în scuarul tuturor/ epocilor digerate de istorie/ şi cântecul înăbuşit al învinşilor, mulților, s-a imprimat/ zgrunțuros, în memorie" (*ibidem*: 85–86).

Tot din inventarul tematic înroşit face parte şi *Toamna pe cheiul Tamisei*, în care este deplânsă „decadența" occidentală. Un text datat 1947, *Periferiile oraşelor*, ne anunță că „Totuşi, veacul pare mai prietenos acum" (*ibidem*: 96–97). Cântă triumful marginalilor, instaurarea noii lumi, ca şi în *Periferie*; altundeva apar alegoric pomi care fac pâine iar poetul devine un misionar fericit şi pătruns de importanța momentului, rezultând o imagine idealizată a activistului: „Vorbim oamenilor, oamenilor vorbim"; „Istoria priveşte: se dă un greu examen" (*Vorbim oamenilor – ibidem*: 102–103).

Semne de întrebare. Ultimul Filerot

După atâtea demonstrații filocomuniste, spre finalul volumului antologic din 1982 întâlnim şi sugestia unei vindecări de marea aventură revoluționară în *Mă ninge floarea de salcâm*, text nedatat, inclus în ciclul final intitulat *Întrebări* şi cuprinzând rânduri despre tinerețea poetului: „şi trist, plimbându-mi cardiopatia,/ Îngân în gând o melodie care/ Evocă grav decenii mai solare/ Pe când nu prea ştiam ce-i acalmia.// Mă ninge floarea de salcâm/ şi dinspre lac ascult batraciene/ Concerte guturale. Alt tărâm?// Mai vuie în urechi *Lily Marlen*/ când tot aceeaşi floare de salcâm/ (covor gri-galben) o tot calc alene" (*ibidem*: 126). Să fie vorba despre o nostalgie după „alt tărâm"? Corul batracienilor din epoca fericirii obligatorii va fi fost mai nobil decât imnul soldaților germani?!

Există apoi şi câteva texte care părăsesc tema generală a cărții, precum *Noapte prădalnică* – despre... traficul de carne, cu sclave ale nopții şi ale negoțului, *După balul de sâmbătă seara*, poem de atmosferă bacoviană, cu un inadaptat la „panorama" mondenă, *Psalm*, poem de dragoste cu inflexiuni argheziene („şi, minune a minunilor, prin fereastra sufletului meu/ tuturor ferecată/ doar tu ai putut pătrunde şi ai deschis-o larg pentru/ prima dată" – *ibidem*: 104–106), care ne dau de gândit în privința „umanismului" promovat odinioară: „Iubindu-te,/ am cunoscut omul, omul adevărat" (*ibidem*) (adică nu triumful revoluției i l-a relevat?!), unele elegii pe tema condiției umane şi a neîmplinirii, altele devoalând o sensibilitate de tip simbolist, strigătul triumfalist de odinioară fiind înlocuit de o mâhnire fără obiect. Ultimele trei texte din volum sunt însoțite de sugestive precizări temporale. *Nu mai vreau să fiu un aisberg*, din 1979, cu un motto din Marin Preda („Loviți,

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

oamenii se întunecă, ceva străin pune stăpânire pe ei, le spulberă frumusețea privirii, le ia surâsul, le chirceşte sufletul şi le desfigurează chipul") cuprinde o spovedanie a unui singuratic judecat numai după aparențe, care tânjeşte după căldură, după soare, dorind să scape de „răceala devenită duşmănie şi ură". Din nou ambiguitatea versurilor ne poate duce cu gândul la vindecarea de idealism. Cu sugestii suplimentare urmează *Întrebări*, datat 1980, poem ce dă şi titlul ciclului şi-n care se regăsesc ecourile unei lupte de altă natură („Vremea ne calcă nemilos sub bocanci ferecați" – *ibidem*: 136–137). Siguranța poetului cu privire la duşmanul umanității pare să se fi clătinat, războiul se interiorizează, divorțurile simplist-maniheiste s-au anulat: „Pământul întreg e-o încurcată şi nedumerită pădure/ în care pacificatori ca mine sunt ademeniți să abjure./ Om şi fiară se muşcă în fiecare dintre noi/ şi-aşa se face că sărbătorim, după secole, atâția eroi" (*ibidem*). Textul conține şi un fel de comentariu între paranteze, după fiecare strofă, iar ultima dintre ele resuscitează miturile tinereții poetului într-o notă mult relativizată de o privire mai înțeleaptă: „(Clipa e scurtă? sau ora e prea-ncăpătoare?/ Pentru libertate şi pace cine oare nu moare?)" (*ibidem*). Să fi înțeles Sergiu Filerot că libertatea şi pacea promise s-au transformat în reversul lor? Să fi devenit un reacționar timid, protejat de retragerea sa din lumea literară?! Poemul care încheie volumul şi „aventura lirică" succintă a autorului este datat tot 1980 şi reprezintă un autoportret liric dedicat soției, construit pe paralelisme sintactice şi interogații retorice prin care se subliniază, în fond, identitatea în suferință şi speranță a ființelor umane. Fără a nega valabilitatea iluziilor de odinioară, poetul renunță la „clasificările" juvenile în oameni şi pseudo-oameni. Sunt surprinse treptele condiției umane şi sugestii mai străvezii ale depăşirii naivității de altădată: „Ştiu să îndur./ Dar cine nu ştie?"; „Ştiu să beau apă./ Dar cine nu ştie?"; „Ştiu să simulez jocul/ Dar cine nu ştie?" („Ce fac eu când mă tot opun?"); „Ştiu să mă hrănesc cu iluzii./ Dar cine nu ştie?" („Care cârmuitor/ n-a privit beat de optimism zborul unui cocor/ după care, uneori, s-a prăvălit în abisul real al diurnului/ decor?" – *ibidem*: 138–139). Implicarea sociopolitică este depăşită, scriitorul îşi declară înfrângerea.

Pagini autobiografice: *Reîntâlniri*

Volumul reface istoria „Albatrosului" şi a sateliților lui, în plus, pe tonuri elegiace, descrie „risipirea" generației, cu toată insistența (greu evitabilă) pe „duşmanul politic". Citind evocarea pe care o face Virgil Ierunca momentului albatrosist, găsim o informație foarte prețioasă care ne confirmă suspiciunile cu privire la tăcerile şi disimulările lui Sergiu Filerot: „Avea convingeri politice atât de orientate la stânga încât îl credeam comunist. Era, de fapt, un social-democrat, cum s-a dovedit după august 1944 în articolele sale din ziarul lui C. Titel-Petrescu. [...] Sub comuniști a tăcut tot timpul, cu o demnitate exemplară. Când a reuşit să tipărească un volum, *Reîntâlniri* (1985), n-a făcut decât să înşele cenzura. A dat largi extrase din articolele mele şi – cum nu mă putea numi – a lăsat impresia că sunt ale lui. Era un semn că în 1985 ne aflam, mai mult decât în 1943, în plină clandestinitate" (Ierunca 2000: 402).

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

Ultima anexă din volum reproduce o scrisoare trimisă de Sergiu Filerot lui Geo Dumitrescu, datată 1 martie 1979, din care se poate desprinde, indirect, un autoportret cât se poate de grăitor, rezumându-i traseul existențial marcat de vremuri: „Precum se vede, nu am murit «prin 1960» aşa cum se arată în lucrarea lui Emil Manu. [...] De vreme îndelungată (vreo două decenii) nu ne-am mai văzut şi, ceea ce este şi mai de necrezut, nici nu am mai comunicat între noi. Trebuie să recunosc că eu sunt vinovatul. Am hotărât, în 1958, să sfârşesc, să-l ucid pe Sergiu Filerot şi să rămân doar Gh. Niculescu, un simplu, oarecare, anonim, conştiincios funcționar care, ca funcționar iar nu ca ziarist, publicist sau scriitor, să ajungă la pensia de bătrânețe. Şi m-am ținut de cuvânt. Cu o singură deviere, involuntară. Nu am ajuns la pensia de bătrânețe pentru că am fost scos la pensie de boală (am făcut de două ori infarct miocardic în 1973 şi 1974). Aşa că de atunci stau mai mult în cameră cu mine şi amintirile, citesc şi chiar scriu. Mai scriu... Deh, cine ştie... Dar iată că acum rup această tăcere şi izolare. Prilejul îl constituie apariția «Eseului...» lui Emil Manu" (Filerot 1985: 205–206).

Conştient de valul mistificator care acoperise povestea revistei „Albatros", devenită retrospectiv „organ de luptă" în ilegalitate (învingătorilor care scriau istoria la ora respectivă le erau necesare astfel de probe), Filerot precizează în *Avertisment*: „Sunt adevăruri care au fost aşa cum au fost şi care trebuie arătate numai aşa cum au fost. Ele n-au nevoie de înfrumusețări, pentru că acele isprăvi au fost frumoase prin ele însele, prin puritatea idealurilor care le-au dat naştere şi prin modul cum s-a luptat pentru a fi realizate" (*ibidem*: 6).

Cartea aceasta ne aduce încă o dată în fața constatării că tipurile de receptare a scriitorilor generației pierdute diferă de la un regim la altul şi aici ne referim la un articol semnat de Marian Papahagi în 1985, *Memorii exacte* şi inclus în *Interpretări pe teme date*. Întâmpinând volumul lui Filerot, Papahagi propune o ierarhie valorică pe placul regimului în care scrie: din tot ce a însemnat gruparea extinsă a „Albatrosului" nu rămân decât două nume: Geo Dumitrescu şi Marin Preda. Desigur, nu se puteau pomeni Ierunca, nici Corlaciu, prea puțin Dinu Pillat, Ion Caraion, Dimitrie Stelaru sau alții. Ne gândim că, totuşi, integrând articolul într-un volum din 1995, criticul putea să-l şi corijeze. N-a făcut-o. În plus, criticul e crispat de faptul că nu avem evocare, mustul amintirilor literare parfumate senzațional lipseşte, exactitatea datelor e exasperantă[3]. Filerot prezintă faptele şi oamenii exact ca un funcționar: la rece, fără efuziuni, fără comentarii lipsite de acoperire. În schimb, Papahagi observă just discreția referirilor la sine ale autorului: „Ne rămâne regretul că însuşi personajul autorului nu se conturează până la capăt. [...] De ce? El dăduse dovadă de curaj, fusese un revoltat, un om de stânga... În acest caz, confesiunile n-ar fi fost indiferente: dar postura impersonală, obiectivarea i se par autorului mai potrivite *(el scrie adesea despre sine la persoana a treia, vorbind despre Sergiu Filerot ca despre altcineva)* [subl.n.]. Dacă *Reîntâlniri* ne poate satisface nevoia de

[3] „Amintirile lui de acum sunt, însă, ca memorialistică, o decepție: genul pretinde un talent pe care, în chip vădit, autorul nu-l are, ceea ce face ca epoca şi figurile ei să nu reînvie din pagini" (Papahagi 1995: 66).

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)

informare, dusă până la detaliu (fie el semnificativ sau nu), în privința acelei curiozități legitime ce constituie justificarea primă a oricărei lecturi a cărților de memorialistică, Sergiu Filerot îşi lasă cititorul *sur sa faim*" (Papahagi 1995: 69).

„Supărarea" lui Marian Papahagi este cât se poate de sugestivă: Filerot povesteşte despre un trecut îndepărtat al generației lui şi evită să facă alte referiri la devenirea sa postbelică, rezumată foarte elocvent în retragerea aproape subită de pe scena literară. Destin tipic pentru tot ce a însemnat literatura din timpul totalitarismelor succesive, respectiv istoria literară mistificată, confirmând la propriu atributul sintagmei „generația pierdută".

BIBLIOGRAFIE

a. Bibliografie primară

Filerot 1982 = Sergiu Filerot, *Vitrină secol XX*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Filerot 1985 = Sergiu Filerot, *Reîntâlniri*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.

b. Bibliografie secundară

Ierunca 2000 = Virgil Ierunca, *Trecut-au anii... Fragmente de jurnal. Întâmpinări şi accente. Scrisori nepierdute*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Jela 2005 = Doina Jela, *Această dragoste care ne leagă*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Marin Preda = Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda, *Cuvânt-înainte* de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.
Papahagi 1995 = Marian Papahagi, *Interpretări pe teme date*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Popa 2009 = Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. I–II, Bucureşti, Editura Semne.
Preda 1977 = Marin Preda, *Viața ca o pradă*, Bucureşti, Editura Albatros.
Pricop 2005 = Constantin Pricop, *Literatura română postbelică. Preliminarii*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza".
Simion 2010 = Eugen Simion (coord.), *Cronologia vieții literare româneşti. Perioada postbelică*, vol. I (1944–1945), vol. II (1946–1947), vol. III (1948), Bucureşti, Editura Muzeului Literaturii Române.

A DOCUMENT FOR THE LITERARY HISTORY. SERGIU FILEROT'S BOOKS

ABSTRACT

Sergiu Filerot is one of the writers who defied the political regime during The Second World War. He can be enlisted among the few activists of the communist ideology before the end of the war who paid for his beliefs. Although his poems denounced the genocide of the Nazis and their allies, his literary career stopped suddenly during the next political regime. We may ask ourselves if he understood earlier than others that he fought for another type of popular democracy. His two books are a proof of how deeply aggressive history can change the way of literature.

Keywords: *literary history*, *ideology*, *social realism*, *avant-garde*, *Romanian Lost Generation*.

BDD-A25176 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:31 UTC)